

המקנה בדבר שהאור שולטת בו — שניו התחתונות נושרות. [ואין בכלל זה עשבים לחים, כנ"ל]. הנצרך לפנות ואינו נפנה — רב חסדא ורבינא, אחד אמר: רוח רעה שולטת בו (רש"י: ריח הפה). ואחד אמר: רוח זוהמא (כל גופו מזוהם). הנצרך לנקביו ואוכל, דומה לתנור שהסיקוהו על גב אפרו, וזו היא תחלת רוח זוהמא.

הוצרך לפנות ואינו יכול — אמר רב חסדא: יעמוד וישב יעמוד וישב. רב חנן מנהרדעא אמר: יסתלק לצדדין (— ילך לזווית אחרת ויבדוק. רש"י). רב המנונא אמר: ימשמש בצרור באותו מקום. וחכמים אמרו: יסיח דעתו מדברים אחרים. אמר רב ירמיה מדיפתי: ראיתי לאותו ישמעאלי, שעמד ונתישב עמד ונתישב עד ששפך כקדרה.

שנו חכמים: הנכנס לסעודת קבע (וגנאי הוא לו אם יצטרך לעמוד מן הסעודה ולפנות. רש"י. וגם משום רפואה. ריטב"א) — יהלך עשר פעמים ארבע אמות / ארבע פעמים עשר אמות, ונפנה ונכנס וישב במקומו.

ע"ע ברכות סב.

ה. גוש עפר או עציץ נקוב, שיש עליהם צמחים — היה מונח על גבי קרקע והניחו על גבי יתדות — חייב משום 'תולש'. (פירוש: מכת מרדות, אבל אינו איסור תורה. עפ"י רש"י ותוס'). היה מונח על גבי יתדות והניחו על גבי קרקע — חייב משום 'נוטע'.

גם בזה כתב בהגהות אשר"י שאינו אלא מדרבנן. ואולם המנחת-חינוך (מוסך השבת 'הזריעה' ב) צדד לומר שחייב מן התורה, שהרי הוא מוסיף בהצמחה, והלא כל הצמחה היא תולדה של 'זורע'.

ואולם התירו ליטול מהקרקע צרור שיש בו עשבים לצורך קינוח, כאמור.

לפי הדיחוי שאמרו בגטין (ז), אפשר שהעציץ באויר נידון כתלוש מן התורה, והמגביהו בשבת מן הקרקע חייב חטאת. ולא התירו זאת לצורך קינוח. עפ"י תוס'. וכן משמע מדברי הרמב"ם שנקט להלכה (שבת ח, ד ובמ"מ. וע' מנחת חינוך — מוסך השבת 'הקוצר' ד; הר צבי כאן; דבר אברהם ח"א כה, ג; שיעורי ר' שמואל גטין ז סע"ב; שבט הלוי ח"ז צה; בית ישי יז, עמ' סח). משמע שאם הפסיק יניקתו לגמרי, כגון בעץ או בבגדים — שייך בו תלישה ונטיעה מן התורה. הגהות אשר"י.

התולש עשבים מעל גבי צרור — חייב חטאת, כי תולשם ממקום גדולם (ריש לקיש).

ו. חרס — כדי ליתן בין פצים לחברו — דברי רבי יהודה. רבי מאיר אומר: כדי לחתות בו את האור [מיקידה גדולה]. רבי יוסי אומר: כדי לקבל בו רביעית. [והוא שיעור קטן משל רבי מאיר].

פרק תשיעי; דפים פב — פג

ק"ב. מהם דיני טומאות עבודה זרה ומשמשיה; זב ונדח; שרץ; נבלה; מת; לענין —

א. מקור הדין, מדאורייתא או מדרבנן.

ב. טומאת משא.

ג. היסט.

ד. טומאה באבן מסמא.

ה. טומאה לאברים.

ו. השיעור המנימלי לטומאה.

ז. טומאת אהל.

א. טומאת עבודה זרה ומשמייה — מדרבנן. (והסמיכוה חכמים על הכתובים בדברי קבלה תזרם כמו דוה; ויצא את האשרה... וישלך את עפרה על קבר בני העם. וכן על הכתוב בתורה שקץ תשקצנו, אבל עיקר המקרא לכנות לה שם גנאי ולא להקיש לה שרץ).
 לדעת רבי יהודה בן בתירא (ע"ז לב: ועוד) יש אומרים שטומאת אהל בתקרובת עבודה זרה — דאוריתא. תוס' חולין יג: ריטב"א ע"ז שם. ואולם הר"ש (סוף זבים) כתב שהיא טומאה דרבנן (וע"ע דברי אמת דברי סופרים ה, דף קיד ע"א).
 שאר כל הטומאות הנזכרות — מפורשות בתורה.

ב. נחלקו הדעות על טומאת משא בעבודה זרה; רבי עקיבא אמר מטמאה במשא (תזרם כמו דוה), וכך גם דעת חכמים — לרבה. ואילו לרבי אלעזר סוברים חכמים שאינה מטמאה במשא. (שקץ תשקצנו — כשרץ). הרמב"ם פסק (אבות הטומאות ו, ה) שע"ז אינה מטמאה במשא.
 משמשי עבודה זרה אינם מטמאים במשא. (ואפילו לרבי עקיבא — לכך הוקשה לשרץ).
 בירושלמי ישנה דעה הסוברת שגם משמשים מטמאים במשא (ע' במאירי).
 זב ונדה מת ונבלה — מטמאים במשא.
 שרץ אינו מטמא במשא.

ג. כל דבר המטמא במשא, מטמא את האדם המסיטו, שהמסיט דינו כנושא. [ודוקא אדם המסיט/הנושא טמא, אבל כלי הנושא — טהור, אלא אם הוא ראוי למשכב ומושב, שאז הוא נעשה 'אב הטומאה' מתורת טומאת מדרס].
 טמא שהסיט את הטהור, [ואף בטומאת עבודה זרה אתה מוצא — כגון ע"ז בכף מאזנים ודבר אחר בכף השניה, וכרעה ע"ז]; בזב ונדה — טמא. (וכל הנגע בכל אשר יהיה — הזב — עליו יטמא עד הערב. נדה לג.). בעבודה זרה — לרבה אליבא דרבי עקיבא, טמא. לחכמים, וכן לרבי אלעזר אליבא דרבי עקיבא, טהור.
 בשאר כל הטומאות, אפילו מת ונבלה שמטמאים במשא — טהור.

ד. כל דבר המטמא כשהוא מסיט אחרים — מטמא באבן מסמא. וכל שאינו מטמא בהיסט — אינו מטמא ב'אבן מסמא'. (כל אשר יהיה תחתיו).

א. אבן מסמא — לרש"י: אבן ששמוה על גבי יתדות, וכלים מונחים תחתיה — הכלים נטמאים כאשר הזב יושב על האבן, ואעפ"י שלא הכבירו על הכלים. (המאירי פרש בכוונת רש"י שהכלים נוגעים באבן, אלא שאין האבן מכבידה עליהם, בגלל שהיא נתמכת ביתדות). רבנו תם: אבן גדולה שהזב יושב עליה ואין כובדו ניכר בכלים שמתחת, וכן להפך — הזב נותן ידו או רגלו תחת האבן, והכלים נתונים עליה. בשני האופנים מטמא הזב את הכלים, מטעם משכב ומושב או מטעם היסט.

ב. אבן מסמא — יש אומרים שאינה מטמאה אלא כאשר הטומאה כנגד הכלים. (אליהו רבה ספ"ד דובים). אך מדברי הר"ש (זבים ה,ג) מבואר שמטמא אף זה שלא כנגד זה (ע' חזו"א זבים ד,ג).
ג. הרמב"ן צדד שאין טומאת משכב ומושב בעבודה זרה, שלא כנדה. אך אפשר שלרבה לפי רבי עקיבא, משכב ומושב של ע"ז טמא, כנדה וזב. כן נסתפק בחדושי הנצי"ב. ואולם יש אומרים שעבודה זרה לאו בת משכב ומושב היא, שאין מדרס אלא בבעלי חיים (הרי"ד; הריטב"א; 'חדושי הר"ן').
עבודה זרה אינה מטמאת אדם לטמא בגדים, אף לפי רבי עקיבא (כן צדד הנצי"ב עפ"י התוספתא זבין ה, ע"ש).

ה. לחכמים, וכן לרבי עקיבא לשיטת רבי אלעזר — עבודה זרה אינה מטמאה לאברים (כנדה). אבל לרבי עקיבא לשיטת רבה — נסתפק רב חמא בר גוריא בדבר. ללשון אחת בגמרא, כאשר יכול הדיוט להחזירה — רואים כאילו היא מחוברת, וטמאה. ולא נסתפק אלא כשאין הדיוט יכול להחזירה. וללשון אחרת — להפך, הספק אמור רק כשהדיוט יכול להחזירה, אבל אינו יכול — ודאי אינה לאברים, כאילו היא נשברה. ועלה הספק ב'תיקו'.

א. מדובר בעבודה זרה מורכבת מחוליות ונתפרקה, אבל אם נשברה — לדעת הכל אינה מטמאה. תוס'. ואם נתפרקה לחוליות קטנות — כתבו התוס' שלדברי הכל אם אין הדיוט יכול להחזירה טהורה, ואם יכול — מחלוקת רב ושמואל (בע"ז כט:), וכאן מדובר בחוליות גדולות. והרמב"ן כתב פירוש אחד (בשם התוס'), שנכרי פרקה, והספק הוא האם ביטלה, אבל נשתברה מאליה ויכול להחזירה — ודאי אסורה. ועוד פרש שהספק הוא בנשתברה מאליה, שמא לענין טומאה הקלו, כיון שהיא מדרבנן, ואעפ"י ששבריה אסורים, אינה מטמאת. וכן פרשו הריטב"א והרי"ד.

ב. להלכה, פסקו הרמב"ם (אבות הטומאה ו,ג ד) ורבנו חננאל שע"ז אינה מטמאה לאברים, ואעפ"י שההדיוט יכול להחזירה.

טומאת זב ונדה — אינה באברים, (שאם נותק מהם אבר, אינו טמא משום טומאת זב ונדה. רש"י). מת נבלה ושרץ — מטמאים לאברים.

הרמב"ם (משכב ומושב ח,ד) פרש 'לאברים' — שאם הכניסו זב ונדה את ידם לאויר כלי חרס — לא נטמא הכלי. [יש מי שכתב שהוא הדין לכל הטומאות שבאדם החי, אינו מטמא לאברים. ע' זכר יצחק נא,ה. אך ע' בחדושי הגר"ח הל' משכב ומושב ח,ד]. והראב"ד השיגו, ופירש הוא שאבר אינו עושה משכב ומושב, אלא רק אם נסמך הזב בכל גופו. ונראה שהדין שכתב רש"י, שאבר שנתלש טהור מטומאת נדה וזב, מוסכם גם על דעת הרמב"ם (מנחת חינוך קעה, י).

ו. עבודה זרה פחותה מכזית (אפילו היא שלמה. רש"י ותוס'), אין בה טומאה כל עיקר. (וישלך את עפרה על קבר בני העם — מה מת בכזית אף ע"ז בכזית).

א. משמע שגם טומאת עצמן אין בפחות מכזית, ולא רק שאין מטמאים אחרים, אעפ"י שבשאר טומאות פחות מכשיעור טמא אלא שאינה מטמא (חזו"א פרה יד, טו).
ב. גם אם קיבץ כמה ע"ז שכל אחת פחותה מכזית וביחד הן כזית — נראה שאין בהן טומאה (עפ"י בכור שור).

שרץ — שיעורו כעדשה (כברייתו), [אבר שלם מטמא במשהו. ע' מעילה טז]; הנבלה והמת — בכזית. [אבר שלם — במשהו. נזיר ג. מעילה טז].

ז. טומאת אהל אינה אלא במת בלבד.

ולרבי יהודה בן בתירא (ע"ז לב) אף תקרובת עבודה זרה מטמא באהל (שהוקשה למת).
טומאה זו מן התורה (תוס' חולין יג; ריטב"א ע"ז לב). וכתבו שגם לחכמים יש טומאה מדרבנן.
והר"ש כתב שלריב"ב מטמאה תקרובת באוהל מדרבנן, ומבואר שלחכמים טהור.
הריטב"א פסק כריב"ב, ואולם הרמב"ם פסק כחכמים.

דף פג

ק"ג. א. האם נכרים מטמאים בזיבה; האם יש טומאה לנכרים?

ב. האם יש שיעור לגודל עבודה-זרה לענין איסורה בהנאה?

ג. האם ספינה מקבלת טומאה אם לאו?

א. אין הנכרים מטמאים בזיבה. (דבר אל בני ישראל...). וכן בשאר טומאות, אבל גזרו עליהם להיות כזבים לכל דבריהם, (לענין משא והיסט וכו').

ב. עבודה זרה, אין שיעור לאיסורה. (וישימו להם בעל ברית לאלהים — זה זבוב בעל עקרונן. מלמד שכל אחד ואחד עשה דמות יראתו ומניחה בתוך כיסו...).

ג. ספינה אינה מקבלת טומאה. (דרך אניה בלב ים. חנניה אומר [וכן היא דעת רבי יוסי או חכמים בתוספתא.

פד. כרב פפא או כרב זביד): נלמדה משק, שאין מקבל טומאה אלא המיטלטל מלא וריקן).

ספינה של חרס — לתנא קמא, טהורה, ולחנניה טמאה, (שהרי טומאת כלי חרס לא הוקשה לשק). וכן ספינת הירדן, שהיא קטנה וטוענים אותה ביבשה, לתנא קמא טהורה ולחנניה טמאה, שהרי מטלטלת היא מלא וריקן, ואפילו אינה מיטלטלת אלא על ידי שוורים — טמאה (הגם שהיא באה במידה. תוס').

דף פד

ק"ד. מה דין הכלים דלהלן לענין טומאת מדרס ולשאר טומאות?

א. עגלה.

ב. תיבה.

ג. כלי חרס. (פכין גדולים או קטנים; פתוחים או מוקפים צמיד פתיל).

ד. מפין.

א. שלש עגלות הן:

עשויה כקתדרא (— צרה ומוקפת משלשה צדדים, והיא מיוחדת לשיבה) — טמאה בתורת 'מדרס', (והוא הדין לשאר טומאות).

עשויה כמטה (= ארוכה, ומיועדת בעיקרה להניח בה סחורות) — טמאה טמא מת (וכן שאר טומאות) אבל לא משום מדרס. (ואעפ"י שפעמים שוכבים בה. ריטב"א).